

Vadas Éva

Börtönkarácsonyaim

1950-ben Krisztina körüti Anyaházunkból kiköltözve, albérletben laktam és gyárban dolgoztam. Először vasszerkezeti lakatosnak készültem, de mivel kezem nem bírta a fáradt-szenyes olajat, s állandóan meggyült – a Lóden posztógyárba kerültem.

A három műszakból az éjszakát és a délelőttöt vállaltam, hogy délután az Országbeli ügyekkel tudjak foglalkozni. 1949-től részt vettem Bulányi Gyurka és Juhász Miklós közösségi munkájában; magam is próbálkoztam asszonycsoportokkal, de főleg a lelkigyakorlatos helyeket szerveztem meg egyetemisták számára, és gondoskodtam a lelkigyakorlatok zavartalan menetéről. Mind-ezen munkák következtében 1952. augusztus 28-án este fél 11-kor elvittek albérleti szobámból a Fő utcára. (A hírhedt Andrássy út 60. rövidebb előbb költözött ide, más helyre, de ugyanazon módszerekkel.)

A nyomozás után a Markó utcában tárgyalták ügyünket. Ha jól emlékszem, Gyurka ügyében hatodrendű vádlotként, szervezkedés címén 10 évi börtönre, 10 évi közügyektől való eltiltásra és teljes vagyonekbevételekkel ítélték. („Vagyonomat” néhány ruhadarab, szerzetesi fogadalmi gyűrűm és könyvek képezték; még a zsebkezdőim is elvitték!) A Fő utcában eleinte magánzárkás voltam – „Rákosi stílusú” körülmények között. Majd összehozták a néhány éve meghalt Huják Béláné Lányi Piroska írónővel és egy református, kisbabát váró fiatalasszonnyal, akit a tárgyaláson elengedtek. Egy ideig velünk volt még egy fiatal arisztokrata nő (a nevére már nem emlékszem, talán Babinak szólítottuk). Jól öltözöttek, bundában jöttek, s mi – a lerongyolódott, toprongyosok már csak ezért is – úgy véltük, hogy ránk állították.

A nyomozás lezárása után átvittek a Markóba, a köztörvényesek közé. Úgynevezett „számos” voltam, a nevemet nem volt szabad megmondanom még zárkatársaimnak sem. Levelet, csomagot, látogatást nem kaphattam. Itt igen nagy élményt jelentett, amikor Gyurkát és Miklóst láttam összebilincselve vinni tárgyalásunkra (a nőket nem bilincselik). Olyan méltósággal mentek, mint annak idején az apostolok mehettek, Gyurka még rám is mosolygott.

Zárt tárgyalásunk volt a Markó egyik folyosóján – az első valamikor decemberben. Jéghideg időben mezítlábbas cipőben, rongyos nyári ruhában voltunk (az éjjel-nappali használat következtében ment rajtunk minden tönkre), miközben az ügyész, a bíró, a kirendelt ügyvédek nagy bundákban ültek... Nem fellebbeztem, az utolsó szó jogán valami olyasmit mondtam, hogy Jézus ügyéért készséggel vállalom mindent. Az egyik smasszer még évek múltán is emlékezett erre.

Másodfokú tárgyalásunk után a Gyűjtőbe szállítottak; a nőket a Kisfogházba, ahol rajtunk kívül még a halálra ítélték voltak, a férfiakat pedig a bal csillagba. Itt kerültem össze Jolsvai Hedviggel (korombéli szociális testvér), aki ügyünk hetedik vagy nyolcadik vádlottja volt azért, mert egy balatoni nyaralóban, ahol ő volt a gondnok, helyet adott Gyurka egy csoportjának lelkigyakor-

latos célra. Mivel nem lelkesedett Gyurkáért, sokat bosszankodott, hogy miért is került bele ebbe az ügybe... A kilenc vádlott közül mi ketten voltunk nők – az egyik „szürke”, a másik „kék” szerzetes testvér. A Fő utcai és Markó utcai hányattatás után mindkettőnknek jó volt, hogy összekerültünk. Mivel egyelőre nem dolgozhattunk, és könyvet sem kaptunk olvasásra, hogy hasznosan töltsük az időt, az az ötletem támadt, hogy tartsunk 30 napos lelkigyakorlatot úgy, hogy felváltva elmélkedünk egymásnak. El is kezdtük, de a kilencedik napon Hédi kijelentette, hogy beszélgetés nélkül megbolondul, s így szeretetből abbahagytuk.

Később egy nagy zárkába kerültünk, egyházi személy rajtunk kívül nem volt. Majd 1953. január 22-én a kalocsai országos női börtönbe szállítottak. Itt több szerzetesnővel találkoztam. Ezek közül pozitívan kiemelkedik Tatár Margit angolkisasszony, aki Török Jenő munkatársaként került börtönbe. Hozzám hasonló korú, hasonló ügyű. Szabadulása után Bécsben, az OMC-ben dolgozott haláláig. A legpozitívabb a sokféle rendből ott lévők között messze kimagaslóan Mester Margit volt, az Unum főnöknője (P. Csávossy alapítás). Róla valóban el lehetett mondani, hogy természetesen volt természetfölötti – mindig mások érdekét nézte. Meg nem alkuvó, öntudatos magatartása mellett mindig mindig mosolygott, mindig szolgált, és mindenki felé harmóniát, békét, szeretetet sugárzott. A smasszerek is kénytelenek voltak tisztelni lenyűgöző magatartása miatt. Szabadulása után nemsokára meghalt. Róla elmondhatom, hogy valóban szent volt!

A többi szerzetesnő magatartása és megnyilatkozása inkább negatív jellegű volt, annál is inkább, mert tőlünk sokkal többet vártak el, mint a civilektől! Különösen megdöbbentett két Sacré Coeur nővér kijelentése (őket disszidálásért fogták el), hogy azért akartak és akarnak szabadulásuk után külföldre menni, mert Magyarországon már nincsenek arisztokraták, s így megszűnt a hivatásuk!...

Elmélkedéseket írtam WC-papírra, evangéliumi alapon próbálva a nővérek tudatát formálgatni, de ez olyasféle reakciót váltott ki belőlük, mint egyesekből Kovács Laci minidramája. Csakhogy itt nem egyesekből, hanem mindegyikből, kivéve Mester Margitot (Tatár Margit már nem volt ott), aki egyetértett elmélkedéseim tartalmával, de azt mondta, hogy ilyesmit nem lehet leírni. Mivel teljes értetlenségre találtam, abbahagytam a nővérek „pasztorálását”.

1956. november elején kinyíltak a börtönök kapui, így hazamehettünk. A börtönben kapott izületi bajok és idegzsába következtében lépni sem bírtam, ezért hamarosan kórházba kerültem, annál is inkább, mert a forradalom leverése után mindenki félt tőlem.

Mivel reményünk volt arra, hogy ügyünk rendeződik, nem mentünk vissza a börtönbe, s egy darabig illegálisan éltünk; Gyurka két öreg néninél, én a kórházból kikerülve hol itt, hol ott, ahol és ameddig személyi iga-

zolvány nélkül befogadtak. Utolsó „lakhelyem” egy üres garázs volt a Sas-hegyen, ahová éjjelre behúzódtam. Közben egy sorstársnőnkkel, Fekete Gabival együtt, aki hasonló ügyben utánunk került börtönbe, s 56-ban szintén ideiglenesen szabadult, Gyurka vezetésével olcsó, fűzött Szentírások bekötésével és eladásával foglalkoztunk. Ez volt a munkánk és a jövedelmünk; „romantikus” idők voltak...

Egy szép napon Gyurkát és Gabit letartóztatták. Utánuk én is bementem, mert úgyis elfogtak volna. Legkésőbb Miklós követett minket. A Fő utcáról Gyurkával együtt a Gyűjtőbe szállítottak, onnan pedig engem vissza Kalocsára. Innen 1960 decemberében amnesztiával szabadultam. Ugyanakkor, egy-két nappal előbb szabadult Gyurka is. Mágis sem tudjuk, miért részesülünk kegyelemben.

1963. március 26-án „visszaeső bűnösként” izgatás címen egy évi börtönbüntetést kaptam. (Egy családostestvérünk által szerkesztett, „Mustármag” c. folyóiratot gépeltem le egy párszor...) Visszakerültem Kalocsára. Itt ismerkedtem meg Debreczeni Zsuzsa mamájával, akinek a férjét „hűtlenség” miatt kivégezték. Mivel hamarabb szabadultam, pártfogásba vettem Zsuzsát, majd később elvittem Gyurkához, de azóta is az én „kislányom” maradt.

Fél év után ismét amnesztiával szabadultam, bár sehol és senkitől nem kértem kegyelmet, még a Jóistentől sem, mert úgy éreztem, hogy ez nem imaszándék.

Ténylegesen összesen hét és fél évet töltöttem börtönben, plusz az illegalitás hányattatott ideje...

Börtönélményeim jellemzőjeként az ott töltött hatból három karácsonyt írok le az alábbiakban.

1952. december 24.

Kint a városban szerteszét kigyúl a karácsonyfa fénye. Van, ahol a pici kis ágon talán egyetlen gyertya ég, emlékeztetve arra az egyetlen igazi Fényre, amely 2000 évvel ezelőtt először világított bele ebbe a sötét világba...

Egy hely van, ahol nincs fenyő, nincs gyertya, nincs karácsonyi előkészület: a börtönök világa ez. '52-ben, a Markó utcában vagyunk, annak is egyik IV. emeleti cellájában. A piszkos, zsúfolt zárkát nem karácsonyi fény és illat, hanem hideg, áporodott levegő – és elkeseredés tölti be.

Egymás hegyén-hátán ülnek szomorú, zsémbes hangulatban: Egy többszörösen elvált konzervgyári munkásnő, aki rendszeres lekvárlopásért van itt. Egy másik, kicsit ütődött munkáslány, aki szegeket lopott; állandóan éhes, s egyetlen vágya, hogy ha szabadul, 2 kg kenyeret megegyen a Lánchíd alatt. (Hogy miért éppen ott, azt nem sikerült megtudni.) Ott gubbaszt egy hajdani bártancosnő. Csapzott hajáról félig lekopott a festék. A táncból is kikopott, aranylappal üzérkedik, most azért van itt. Szomszédja egy rossz külsejű öregasszony. Piszkos ruhája alatt gennyes sebeit borogatja. Fehérneműje nincs. Szalvanzánkúrára jár, s most is állandóan „udvarlóját” emlegeti. Büntetését nem vallja be, csak annyit tudunk róla, hogy egy kocsmában fogták el. Mellette gyönyörű fiatal lány ül. Az ártatlanságot lehetne róla megmíntáztatni. Meg is mintázták már nem egyszer. Igaz, hogy nem az ártatlanságot. Aktmodell volt egy ideig. Javítóintézetben kezdte. Volt cukrásztanuló, gyári munkásnő, s most rablógyilkosság vádjával reszketve várja a tárgyalást. Van egy másik fi-

atal lány is, 16 éves, mint vasipari tanuló a kollégiumból 2 lepedőt vitt el, hiszen „minden a miénk” – gondolta. Kis albérleti szobájába honnan is vett volna ágyneműt? Most kezd dolgozni, és nyolcgyermekes szegény édesanyja nem segítheti. Ijedt szemekkel néz körül a borzalmas milióban: Vajon mikor szabadulhat?...

A zárka legszörnyűbb tagja a hírhedt úpesti angyalcsináló. Szenynyes történeteivel „szórakoztatja” a társaságot. Ő az egyetlen, akire keményen rászólok: Hallgasson, térjen magába, és szánja sok szörnyű bűnét! Helyeslően bólogatnak a többiek; a néni elhallgat, de nem bánja bűnét. Egyedül azt röstelli, hogy részegesnek tartják. Van még egy öregasszony. Alig bír megmozdulni: rákos sebeire ráragadt a piszkos blúz. Fehérneműje neki sincs. Vidékre utazott gazdája megőrzésre nála hagyott cipőjét adta el. Lopásért feljelentették.

Sajnálom és szeretem ezt a sok toprongyos ruhájú és lelkű nőt. Milyen jó is lenne ma, karácsony estéjén örömet szereznék nekik! Tiszta fehérneművel, meleg ruhával, takaróval, ízletes étellel. Talán-talán megnyílna a szívük is. Sajnos azonban nekem sincs semmim: piszkos a ruhám, mint az övék, s egyetlen fehérneműm rongyos. Külsőleg velük együtt fázom, éhezem és nélkülözök – de a szívemben béke és meleg van.

A szeretet azonban találékony. Elhatároztam, hogy ha már mást nem tehetek, megpróbálok kicsit „csinosabb” terítést csinálni, és majd szólok hozzájuk egy pár szót.

Van két „jobb” nő is a zárkában: az egyik valutás, a másik kereskedő volt, és saját árúját rejtegette. Ők a „burzsujok”. Hetenként tisztasági

csomagot kapnak, karácsonyra élelmet is. Az egyiknek apró, színes cukorkái vannak, a másiknak szép fehér, saját törülközője. Elkérem tőlük. A törülközővel leterítem a kopott kis asztalt, s a színes cukorkákkal feldíszítem. Éppen készen vagyok a nagy „terítéssel”, amikor bekiált a felügyelő: „Ki csinálta ezt a maskarát?! Tüntessék el azonnal, mert különben...” Az egyébként is közutálatnak örvendő felügyelő ellen felzúdul a zárka: szitkok, átkok röpködnek a levegőben, alig győzöm csitítani őket. A hangulatnak vége! Hogyan beszéljek most békéről, szeretetről, megbocsátásról?! Azért később mégis megpróbálok. Érzem, hogy a lelkem és köztem semmi kontaktus nincs, mint falról a borsó, peregnék le a szavak... Énekről szó sem lehet, hiszen kint figyel az őr, és nem akarunk újabb ünnepontást.

Aztán jön a szokásos esti program: a nappalra feltornyozott szalmazsákokat letesszük a földre, és lefekszünk, fejtől-lábtól, mint a szardíniásdobozban. Én „csak” másodmaggammal fekszem a földre tett szalmazsákon a rákos öreg néniével. Szent Erzsébetre gondolok, és egy cseppet sem nehéz. Csak a vérbajos-sal és a bábaasszonnyal nem tudnék lefeküdni; pedig-pedig ők is a Jóisten gyermekei... Ma azonban sehogyan sem akarok lefeküdni. Olyan jó lenne adorálni ezen a gyönyörű éjszakán! De hogyan? Ha lefekszem, biztosan elnyom az álom, feltűntet pedig nem akarok. Bárcsak jönne egy új „vendég”, gondolom magamban, akinek átadhatnám a helyemet! Ábránd az egész, hisz kit is hoznának ilyenkor ide?! A villanyt eloltják, lefekszem én is. A szutykos takaró csücskét éppen csak magamra

húzom (hadd melegítse a többi a szegény beteg asszony elgémberedett tagjait) – amikor nyílik az ajtó, és belép rajta egy piszkos női alak, aztán az ajtó gyorsan újra bezárul, s már a folyosóról hallom a felügyelő nő éles hangját: „Csináljanak helyet neki!” Örömmel ugrom fel (én vagyok a

szobaasszony), és sürgősen lefektetem a szerencsétlen vasmunkásnőt, akit lopás gyanújával munkahelyéről hoztak ide.

A villanyt újra eloltják. Lassan-ként csend lesz. Leülök az egyetlen székre. Az árurejtegető asszony rám teríti bundáját. Lélekben ott virrasz-

tok a betlehemi jászol mellett, és belenézek az isteni Kisdéd ragyogó szemébe... Éjfélkor megcsendülnek a Bazilika harangjai. Az emlékezetből elmondott szentmisében mély-séges hálával mondok köszönetet ezért a csodálatosan szép, *igazi* karácsonyért.

1953. december 24.

Meleg, tágas zárka, aránylag jó levegő. Mindössze tíz nő sűrög-forog a cellában: titokzatos meglepetéseket készítenek. Mintha pár percre el is felejtkeznének arról, hogy a Gyűjtő kislakjában vannak. Élére „vasalt” nadrágban, fehérre klórozott „ingblúzban” izgatottan várják a szentestét. Csupa „elit” politikai rab van itt együtt. Világnézet és lelkiület szempontjából azonban nagyon vegyes; a fele református, zsidó és ateista, sőt van egy kommunista-zsidó vamzer is! Egy ateista zsidó nő a szobaasszony: intelligens, művelt és csodálatosan türelmes, tapintatos. A „karácsonyfát” a vamzerrel készítjük. Nagy ügyességgel kartonból vágja ki, és sztanioiból girlandokat aggatunk rá. Aztán elkészítjük a közös „vacso-

rátalakat” karácsonyi csomagjainkból. Egyikre a szendvicsek kerülnek, a másikra édesség. Már éppen a terítéshez akarunk fogni, mikor beszél az ör: „Zs.-né azonnal csomagoljon össze!” Ő a vamzer. Mindnyájan elcsodálkozunk. Vajon hová viszik karácsony estéjén? A mindig fegyelmezett szobaasszony hangosan zokog, hiszen legjobb barátját vesztette. Van, aki őt vigasztalja, van, aki csomagolni segít. Mindenki rosszkedvű és izgatott – lehet, hogy bejön az operatív csoport vezetője is. Hirtelen elűntetjük a karácsonyi előkészületeket. Ólomlábon telik az idő. Végre durva hangon kiszólítják társunkat. Észreveszik a rosszul rejtett meglepetéseket, ízléstelen, bántó megjegyzéseket tesznek. Végre elmennek. Lehűtött kedéllyel, de

azért folytatjuk az abbahagyott munkát. Megterítünk. Csak az abrosznak már jó előre félretett hófehér lepedőt nem merjük feltenni – hátha visszajönnek! Az asztal azonban így nem szép. Végül is elhatározzuk, hogy mégiscsak feltesszük az „abroszt”. Miliónek egy színes zsebkendő kerül, középen a „fa” keresztül-kasul „ezüst” girlandokkal. Rabfogalmak szerint „csodaszép”! Aztán körülüljük az asztalt, és elfogyasztjuk a finom hazai vacsorát – csak a hangulat nem akar visszajönni. Karácsonyi elmélkedésről szó sem lehet! Később halkan énekelni kezdünk, lassan felengednek a kedélyek. Hívók és hitetlenek egy szívvel-lélekkel, egy vággal eltelve éneklük: Dicsőség mennyben az Istennek, és béke a Földön a jóakarató embereknek!

1954. december 24.

Fehér kórterem. Tíz ágyban tíz különböző beteg. Az egyik félig megbénulva hónapok óta ágyhoz kötve fekszik. A másik rákos fiatalasszony. Van itt vesebajos, csípőizületes, idegösszeroppanásos, hisztérika... Ma estére mindegyik igyekszik elfelejteni betegségét – és rabságát is. A Gyűjtő kórházában vagyunk. Mindenki felkel – a béna kivételével – és kiscsinosítja magát. Piros, rózsaszín, kék blúzok tarkálnak a teremben. A sápadt arcokat is színesre festi az öröm. Lázasan készülnek a kis ajándékok: raborvosoknak, házimunkásoknak, udvarlókknak, férjnek, egymásnak: felfejtett sálból kesztyű, harisnyából kombiné, rejtélyes anyagokból könyvtok stb. Utolsó simítások, csomagolás, aztán belekerülnek egy hatalmas szatyorba, amit Gyuszi, a laboráns alkalmas pillanatban visz majd szét. Közben készülnek a szendvicsek, édességek tálak a karácsonyi csomagokból. Egyszer csak nyílik az ajtó: Lali jön be, kezében zöldre festett kenyérbélekből készült, csodálatosan szép kis karácsonyfá, *igazi* gyertyákkal! Aztán egymás után jönnek „ünnepeket kívánni”, és „repülnek” be az aján-

dékok. Nekem is érkezik: a Legszebb, a Legdrágább! Viszonzásul én is küldök: miniatűr burzát korporáléval. Az éjféle mise szövege is csaknem teljesen megvan. Szeretném, ha közösen elmondanánk, de társaim leszavaznak. Így az összetett éjjeliszekrényeken elkészített pompás asztal körül csak röviden imádkozunk, majd vidám beszélgetés közben elfogyasztjuk a vacsorát. Az örök is bejönnek megcsodálni fánkat, asztalunkat. Szomorúan mondjuk: Milyen kár, hogy magánzárkás társaink nem láthatják! Kisvártatva rendkívüli esemény történik: sorra kinyílnak a női zárkák, s lakóik egyenként beszaladnak hozzánk. „Csöndben, gyorsan” – mondja barátságosan az ör, „hogy senki meg ne hallja”. Megöleljük társainkat, ünnepeket kívánunk, és megkínáljuk őket a finom tálakból; aztán valamennyiük mögött újra bezárul az ajtó. Befejtjük a vacsorát. Éppen énekléshez akarunk kezdeni, mikor újra nyílik az ajtó. Ezúttal nem rabtársaink néznek be, nem kedves kis ajándékosomagok röpködnek a zárkába, még csak nem is a barátságosan kíváncsiskodó örök. Mindannyiunk rémületére Cs. úr, az

operatív csoport vezetője lép be. Arcán a megszokott gúnyos és kegyetlen mosoly. Körülnéz, szeme megakad a kis karácsonyfán. „Honnan van?” – kérdi. Aggódva lessük szobaasszonyunk választát – jaj, nehogy bajba juttassuk rabtársainkat! „Mi csináltuk, és zöld ruhából festéket engedtünk hozzá” – hangzik az ügyes felelet. Cs. úr zsebéből szaloncukrot húz elő, és nekünk ajándékozza, majd élesen megjegyzi: „Itt, úgy látszik, senki sem beteg! Holnap készüljenek a kiíratásokra!” – Mereven, szótlánul állunk. Mikor elmegy, a cukrot összetapossák és a WC-be dobják – nem kell senki-nek. A hangulatnak azonban vége. Többen sírnak, mert komoly betegek és félnek a kiírástól. Van, aki máris pakolni kezd. Csöndben, gyorsan ágyba bújunk. Később meggyújtjuk az *igazi* gyertyákat, és halkan énekelni kezdünk... Aztán csend lesz. Ide sajnos nem hallatszik a karácsonyi harangszó. Úgy gondolatra elkezdtem az éjféle misét. Párnám fölött fehér zsebkendőben a tabernákulum, és amikor a szentáldozás pillanatában Jézus a szívembe tér, a széles földön senki sincs nálam boldogabban!